

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवा मनुष्याः पितरस्तेऽन्यत आसन्नसुरा रक्षाऽसि
पिशाचास्तेऽन्यतस्तेषां देवानामुत यदल्पुं लोहितमकुर्वन्तद्रक्षाऽसि
रात्रीभिरसुभ्रन्तान्ध्मुव्यान्मृतानभि व्यैच्छुते देवा अविदुर्यो वै
नोऽयं म्रियते रक्षाऽसि वा इमं ग्रन्तीति ते रक्षाऽङ्ग्युपामन्त्रयन्तु
तान्यंब्रुवन्वरं वृणामहे य- (१)

दसुराञ्जयाम तत्रः सहासदिति ततो वै देवा असुरानजयन्ते-
ऽसुराञ्जित्वा रक्षाऽङ्ग्युपामनुदन्त तानि रक्षाऽङ्ग्युपामन्त्रते समन्तं
देवान्पर्यविशन्ते देवा अग्रावनाथन्त तेऽग्रये प्रवते पुरोडाशमृष्टा-
कंपालं निरवपन्नग्रये विबाधवतेऽग्रये प्रतीकवते यदग्रये प्रवते
निरवपन् यान्येव पुरस्ताद्रक्षाऽङ्ग्या- (२)

सन्तानि तेन प्राणुदन्त यदग्रये विबाधवते यान्येवाभितो
रक्षाऽङ्ग्यासन्तानि तेन व्याधन्त यदग्रये प्रतीकवते यान्येव
पश्चाद्रक्षाऽङ्ग्यासन्तानि तेनापामनुदन्त ततो देवा अभवन्परासुरा
यो भ्रातृव्यवान्ध्याम्भ स्पर्धमान एतयेष्या यजेताग्रये प्रवते
पुरोडाशमृष्टाकंपालं निर्वपेऽग्रये विबाधवते- (३)

अग्रये प्रतीकवते यदग्रये प्रवते निर्वपति य एवास्मा-
च्छेयान्नातृव्यस्तं तेन प्रणुदते यदग्रये विबाधवते य एवैर्वेन

सुदृढं तेन वि बांधते यदुग्रये प्रतीकवते य एवास्मात्पार्षीयान्तं
तेनापं नुदते प्र श्रेयाऽसं भ्रातृव्यं नुदतेऽति सुदृशं क्रामति नैनं
पार्षीयानाप्रोति य एवं विद्वानेतयेष्या यजते॥ (४)

वृणामहे यत्पुरस्ताद्रक्षाऽसि वपेदुग्रये विवाधवते एवं चत्वारिं च॥४॥ [१]

देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा अब्रुवन् यो नौ
वीर्यावत्तमस्तमनुं सुमारभामहा इति त इन्द्रमब्रुवन्त्वं वै
नौ वीर्यावत्तमोऽसि त्वामनुं सुमारभामहा इति सौऽब्रवीत्तिस्मो मं
इमास्तनुवो वीर्यावतीस्ताः प्रौणीताथासुरानुभि भविष्यथेति ता वै
ब्रूहीत्यब्रुवन्त्रियमऽहोमुग्रियं विमृधेयमिन्द्रियावती- (५)

त्यंब्रवीत्त इन्द्रायाऽहोमुचे पुरोडाशमेकादशकपालं
निरंवपन्निन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावते यदिन्द्रायाऽहोमुचे
निरवंपन्नऽहस एव तेनामुच्यन्त यदिन्द्राय वैमृधाय मृधं एव
तेनापांघ्रत यदिन्द्रायेन्द्रियावते इन्द्रियमेव तेनाऽल्पन्नदधत
त्रयस्त्रिःशत्कपालं पुरोडाशं निरंवपन्नयस्त्रिःशद्वै देवतास्ता इन्द्रं
आत्मन्नुं सुमारभयत भूत्यै (६)

तां वाव देवा विजितिमुत्तमामसुरैर्व्यजयन्त यो
भ्रातृव्यवान्ध्याथस स्पर्धमान एतयेष्या यज्ञेतेन्द्रायाऽहोमुचे
पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेदिन्द्राय वैमृधायेन्द्रायेन्द्रियावते-
ऽहसां वा एष गृहीतो यस्माच्छ्रेयान्नातृव्यो यदिन्द्रायाऽहोमुचे

निर्वपत्यः हंस एव तेन मुच्यते मृधा वा एषोऽभिषंण्णो
यस्मां असमानेष्वन्यः श्रेयानुता - (७)

अत्रात्व्यो यदिन्द्राय वैमृधाय मृधं एव तेनापं हते
यदिन्द्रायेन्द्रियावंत इन्द्रियमेव तेनाऽऽत्मन्यत्ते त्रयस्त्रिः शत्कपालं
पुरोडाशं निर्वपति त्रयस्त्रिः शङ्खे देवतास्ता एव यजमान आत्मन्ननु
समारम्भयते भूत्यै सा वा एषा विजितिर्नामेष्टिर्य एवं विद्वानेतयेष्या
यजंत उत्तमामेव विजिति भ्रातृव्येण वि जंयते॥ (८)

इन्द्रियावंती भूत्यां उतैकान्तपञ्चशब्दां ॥ [२]

देवासुराः संयत्ता आसन्तेषां गायुत्र्योजो बलमिन्द्रियं वीर्यं
प्रजां पशून्मुङ्गुह्यादायापक्रम्यातिष्ठृत तेऽमन्यन्त यतरान् वा
इयमुपावुर्ध्यति त इदं भविष्यन्तीति तां व्यहयन्त विश्वकर्मन्त्रिति
देवा दाभीत्यसुराः सा नान्यतराङ्क्ष नोपावर्तत ते देवा
एतद्यजुरपश्युन्नोजोऽसि सहोऽसि बलमसि (९)

भ्राजोऽसि देवानां धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि
सर्वायुरभिभूरिति वाव देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां
पशूनवृजत यद्वयुत्र्यपक्रम्यातिष्ठृत तस्मादेतां गायुत्रीतीष्टिमाहः
संवथसुरो वै गायुत्री संवथसुरो वै तदपक्रम्यातिष्ठद्यदेतया देवा
असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं (१०)

प्रजां पशूनवृजत तस्मादेतां सर्वर्ग इतीष्टिमाहर्यो

भ्रातृव्यवान्ध्याथ्स स्पर्धमान एतयेष्या यजेताग्नये संवर्गये
पुरोडाशमृष्टाकंपालं निर्वपेत्तः शृतमासंन्नमेतेन यजुषाऽभि
मृशेदोजं एव बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पशून्नातृव्यस्य वृक्षं
भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति॥ (११)

बलमस्येतया देवा असुराणामोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं पञ्चचत्वारिःशत्ता॥ ३ ॥ [३]

प्रजापतिः प्रजा असृजत ता अस्माध्मृष्टाः परांचीरायन्ता
यत्रावसुन्ततो गर्मुदुदतिष्ठत् ता बृहस्पतिश्चान्वैताः सौ-
ऽब्रवीद्बृहस्पतिरनयां त्वा प्रतिष्ठान्यथं त्वा प्रजा उपावर्थ्यन्तीति
तं प्रातिष्ठत् ततो वै प्रजापतिः प्रजा उपावर्तन्त यः प्रजाकामः
स्यात् तस्मां एतं प्राजापत्यं गर्मुतं चरुं निर्वपेत्प्रजापति- (१२)

मेव स्वेन भागधेयेनोप धावति स एवास्मै प्रजां प्रजनयति
प्रजापतिः पशूनसृजत तेऽस्माध्मृष्टाः परांश्च आयन्ते यत्रावसुन्ततो
गर्मुदुदतिष्ठत् तान्पूषा चान्वैताः सौऽब्रवीत्पूषाऽनयां मा प्र
तिष्ठाथं त्वा पशवं उपावर्थ्यन्तीति मां प्रतिष्ठेति सोमोऽब्रवीन्मम
वा - (१३)

अकृष्टपच्यमित्युभौ वां प्रतिष्ठानीत्यब्रवीत्तौ प्रातिष्ठत् ततो
वै प्रजापतिः पशवं उपावर्तन्त यः पशुकामः स्यात् तस्मां एतः
सोमापौष्णं गर्मुतं चरुं निर्वपेथ्सोमापूषणांवेव स्वेन भागधेयेनोप
धावति तावेवास्मै पशून्न जनयतः सोमो वै रैतोधाः पूषा पशूनां

प्रंजनयिता सोमं एवास्मै रेते दधाति पूषा पशून्प्र जनयति॥ (१४)

बुपेत्प्रजापतिं वै दधाति पूषा त्रीणि च॥३॥ [४]

अग्ने गोभिर्न आ गृहीन्दौ पुष्या जुषस्व नः। इन्द्रौ धूर्ता गृहेषु
नः॥ सविता यः सहस्रियः स नौ गृहेषु रारणत्। आ पूषा एत्वा
वसु॥ धूता ददातु नो रथिमीशानो जगत्स्पतिः। स नैः पूर्णेन
वावनत्॥ त्वष्टा यो वृषभो वृषा स नौ गृहेषु रारणत्। सहस्रैणायुतेन
च॥ येन देवा अमृतं (१५)

दीर्घङ्ग श्रवो दिव्यैरयन्त। रायस्पोष त्वमस्मभ्युं गवां कुलिमं
जीवस आ युवस्व। अग्निर्गृहपतिः सोमो विश्ववनिः सविता सुमेधाः
स्वाहा॥। अग्ने गृहपते यस्ते घृत्यो भागस्तेन सह ओजं आक्रमं-
माणाय धेहि श्रैष्यात्पथो मा योषं मूर्धा भूयासङ्गु स्वाहा॥॥ (१६)

अमृतमुष्टात्रि॑ शच॥२॥ [५]

चित्रयां यजेत पशुकाम इयं वै चित्रा यद्वा अस्यां विश्वं
भूतमधिं प्रजायते तेनेयं चित्रा य एवं विद्वाङ्श्वित्रयां पशुकामो
यजते प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते प्रैवाऽग्नेयेन वापयति रेतः
सौम्येन दधाति रेत एव हितं त्वष्टा रूपाणि वि करोति सारस्वतौ
भवत एतद्वै दैव्यं मिथुनं दैव्यमेवास्मै (१७)

मिथुनं मध्यतो दधाति पुष्यै प्रजननाय सिनीवल्लै चरुर्भवति

वाग्वै सिंनीवाली पुष्टिः खलु वै वाक्पुष्टिमेव वाचमुपैत्येन्द्र उत्तमो
भवति तेनैव तन्मिथुनः सप्तैतानि हृषीःषि भवन्ति सप्त
ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः सप्त छन्दाःस्युभयस्यावरुद्धा अथैता
आहुतीर्जुहोत्येते वै देवाः पुष्टिपतयस्त एवास्मिन्पुष्टिं दधति
पुष्टिं प्रजयां पशुभिरथो यदेता आहुतीर्जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ (१८)

अस्मै त एव द्वादशं च॥२॥ [६]

मारुतमसि मरुतामोजोऽपां धारां भिन्दि रमयत मरुतः श्येन-
मायिनं मनोजवसं वृषणः सुवृक्तिम्। येन शर्ध उग्रमवसृष्टमेति
तदश्विना परिं धत्तः स्वस्ति। पुरोवातो वर्षजिन्वरावृथस्वाहा
वातावद्वर्षन्नुग्रावृथस्वाहा^१ स्तुनयन्वर्षन्नभीमरावृथस्वाहा^२ इन-
शन्यवस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्त्वेषरावृथस्वाहा^३ इतिरात्रं वर्षन्पूर्तिरावृथ-
(१९)

स्वाहा बुहु हायमवृषादिति श्रुतरावृथस्वाहा^४ इतपतिं
वर्षन्विराङ्गवृथस्वाहावस्फूर्जन्दिद्युद्वर्षन्नभूतरावृथस्वाहा मान्दा
वाशाः शुन्ध्यूरजिराः। ज्योतिष्मतीस्तमस्वरीरुन्दतीः सुफेनाः।
मित्रभूतः क्षत्रभूतः सुरांश्च इह माऽवत। वृष्णो अश्वस्य
सुन्दानमसि वृष्ट्यै त्वोपं नह्यामि॥ (२०)

पूर्तिरावृद्विचत्वारिंशत्ता॥२॥ [७]

देवां वसव्या अग्ने सोम सूर्या। देवाः शर्मण्या मित्रावरुणार्यमन्त्र।

देवाः सपीतयोऽपां नपादाशुहेमन्। उद्ग्रो दत्तोऽदिधिं भिन्त दिवः
पर्जन्यादन्तरिक्षात्पृथिव्यास्ततो नो वृष्ट्याऽवता दिवां चित्तमः
कृष्णन्ति पर्जन्येनोदवाहेन। पृथिवीं यद्युन्दन्ति। आ यं नरः
सुदानंवो ददाशुषें दिवः कोशमचुच्यवुः। वि पर्जन्याः सृजन्ति
रोदसी अनु धन्वना यन्ति (२१)

वृष्ट्याः। उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्घयथा
पुरीषिणः। न वो दस्त्रा उपं दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा
अवृथस्ता। सृजा वृष्टिं दिव आद्विः संमुद्रं पृण। अ॒जा अ॑सि
प्रथम॑जा बलंमसि समुद्रियम्। उन्नम्य पृथिवीं भिन्दीदं दिव्यं
नभेः। उद्ग्रो दिव्यस्य नो देहीशानो वि सृजा दृतिम्। ये देवा
दिविभागा यैऽन्तरिक्षभागा ये पृथिविभागाः। त इमं यज्ञमवन्तु
त इदं क्षेत्रमा विशन्तु त इदं क्षेत्रमनु वि विशन्तु॥ (२२)

यन्ति देवा विश्वशतिश्च॥ २॥ [८]

मारुतमसि मरुतामोज इति कृष्णं वासः कृष्णातूषं परि धत्त
एतद्वै वृष्ट्यै रूपः सरूप एव भूत्वा पर्जन्यं वर्घयति रमयत मरुतः
श्येनमायिनमिति पश्चाद्वातं प्रति मीवति पुरोवातमेव जनयति
वर्घस्यावरुच्छ्यै वातनामानि जुहोति वायुर्वृष्ट्यां ईशे वायुमेव
स्वेन भागधेयेनोपं धावति स एवास्मै पर्जन्यं वर्घयत्यष्टौ (२३)

जुहोति चतस्रो वै दिशश्वतस्रोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव

वृष्टिं सम्प्र च्यावयति कृष्णाजिने सं यौति हुविरेवाकरन्तर्वेदि
सं योत्यवरुद्धै यर्तीनामृद्यमानानां शीरूषाणि परापत्तन्ते खर्जूरा
अभवन्तेषां रसं ऊर्ध्वोपतत् तानि करीराण्यभवन्सौम्यानि
वै करीराणि सौम्या खलु वा आहृतिर्दिवो वृष्टिं च्यावयति
यत्करीराणि भवन्ति (२४)

सौम्ययैवाऽहुत्या दिवो वृष्टिमवं रुन्धे मधुषा सं यौत्यपां
वा एष ओषधीनां रसो यन्मध्वन्द्य एवौषधीभ्यो वर्षत्यथो
अन्न्या एवौषधीभ्यो वृष्टिं निनयति मान्दा वाशा इति सं
यौति नामधेयैरवैनां अच्छुत्यथो यथा ब्रूयादसावेहीत्येवमेवैनां
नामधेयैरा (२५)

च्यावयति वृष्णो अश्वस्य सन्दानमसि वृष्ट्यै त्वोपं नह्यामीत्याहु
वृषा वा अश्वो वृषा पर्जन्यः कृष्ण इव खलु वै भूत्वा वर्षति
रूपेणैवैनां समर्धयति वर्षस्यावरुद्धै॥ (२६)

अष्टौ भवन्ति नामधेयैरकान्त्रिःशब्दः ॥ [१]

देवां वसव्या देवाः शर्मण्या देवाः सपीतय इत्या बंधाति
देवताभिरेवान्वुहं वृष्टिमिच्छति यदि वर्षेत् तावत्येव होतुव्यं यदि
न वर्षेच्छो भूते हुविर्निर्वपेदहोरात्रे वै मित्रावरुणावहोरात्राभ्यां खलु
वै पर्जन्यो वर्षति नक्तं वा हि दिवां वा वर्षति मित्रावरुणावेव
स्वेनो भागधेयेनोपं धावति तावेवास्मा - (२७)

अहोरात्राभ्यां पूर्जन्यं वर्षयतोऽग्रये धामच्छदै पुरोडाशमष्टाकं पालं निर्वपेन्मारुतं सप्तकपालं सौर्यमेकं कपालम् ग्रिवा इतो वृष्टिमुदीरयति मरुतः सृष्टां नयन्ति यदा खलु वा असावादित्यो न्यङ्ग्निमिभिः पर्यावर्तते ऽथं वर्षति धामच्छदिव् खलु वै भूत्वा वर्षत्येता वै देवता वृष्ट्यां ईशते ता एव स्वेनं भागधेयेनोपं धावति ता - (२८)

एवास्मै पूर्जन्यं वर्षयन्त्युतावर्षपिष्यन्वर्षत्येव सृजा वृष्टिं दिव आद्विः समुद्रं पृष्ठेत्याहुमाश्वैवामूश्वापः समर्धयत्यथौ आभिरेवामूरच्छत्यजा असि प्रथमजा बलमसि समुद्रियमित्याह यथायजुरेवैतदुन्नभय पृथिवीमिति वर्षाह्वां जुहोत्येषा वा ओषधीनां वृष्टिवनिस्तयैव वृष्टिमा च्यावयति ये देवा दिविभागा इति कृष्णाजिनमवं धूनोतीम एवास्मै लोकाः प्रीता अभीष्टा भवन्ति॥ (२९)

अस्मै धावति ता वा एकविशतिश्च॥ ३॥ [१०]

सर्वाणि छन्दाऽस्येतस्यामिष्यामनूच्यानीत्याहुस्त्रिष्टभो वा एतद्वीर्यं यत्कुदुष्णिहा जगत्यै यदुष्णिहकुकुभावन्वाहु तेनैव सर्वाणि छन्दाऽस्यवं रुन्धे गायत्री वा एषा यदुष्णिहा यानि चत्वार्यध्यक्षराणि चतुष्पाद एव ते पुशवो यथा पुरोडाशे पुरोडाशोऽध्येवमेव तद्यद्यच्यध्यक्षराणि यज्ञगत्या (३०)

परिदृध्यादन्तं यज्ञं गमयेत् त्रिष्टुभा परि दधातीन्द्रियं वै वीर्यं
त्रिष्टुगिन्द्रियं एव वीर्यं यज्ञं प्रतिष्ठापयति नान्तं गमयत्यग्ने त्री ते
वाजिना त्रीषुधस्थेति त्रिवत्या परि दधाति सरूपत्वाय सर्वो वा एष
यज्ञो यत् त्रैधातवीयं कामायकामाय प्रयुज्यते सर्वेभ्यो हि कामेभ्यो
यज्ञः प्रयुज्यते त्रैधातवीयैन यजेताभिचरन्थसर्वो वा - (३१)

एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयः सर्वेणैवैन यज्ञेनाभि चरति स्तृणुत
एवैनमेतयैव यजेताभिचर्यमाणः सर्वो वा एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयः
सर्वेणैव यज्ञेन यजते नैनमभिचरन्थस्तृणुत एतयैव यजेत सहस्रेण
यक्ष्यमाणः प्रजातमेवैनददात्येतयैव यजेत सहस्रेणजानोऽन्तं वा
एष पंशुनां गच्छति (३२)

यः सहस्रेण यजते प्रजापतिः खलु वै पुशूनसृजत
ताङ्गैधातवीयैनैवासृजत य एवं विद्वाङ्गैधातवीयैन पशुकामो
यजते यस्मादेव योनैः प्रजापतिः पुशूनसृजत तस्मादेवैनान्थसृजत
उपैनमुत्तरं सहस्रं नमति देवताभ्यो वा एष आवृश्यते यो यक्ष्य
इत्युख्का न यजते त्रैधातवीयैन यजेत सर्वो वा एष यज्ञो - (३३)

यत् त्रैधातवीयः सर्वेणैव यज्ञेन यजते न देवताभ्यु आवृश्यते
द्वादशकपालः पुरोडाशो भवति ते त्रयश्चतुष्कपालाण्डिः पमृद्धत्वाय
त्रयः पुरोडाशो भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामास्या
उत्तरउत्तरो ज्यायाभ्वत्येवमिव हीमे लोका येवमयो मध्यं एतद्वा

अन्तरिक्षस्य रूपं समृद्धै सर्वेषामभिगुमयन्नव द्युत्यछम्बद्धारः
हिरण्यं ददाति तेजे एवा- (३४)

व रूप्ये तार्प्यं ददाति पशुनेवाव रूप्ये धेनुं ददात्याशिषं एवाव
रूप्ये साम्नो वा एष वर्णो यद्विरण्यं यजुषां तार्प्यमुक्थामदानां
धेनुरेतानेव सर्वान् वर्णानव रूप्ये॥ (३५)

जगत्याऽभिचरन्वर्णे वै गंच्छति यज्ञस्तेजं एव त्रिशब्दं॥६॥ [११]

त्वष्टा हृतपुत्रो वीन्द्रः सोममाहरत् तस्मिन्निन्द्रं उपहृवमैच्छत्
तं नोपाहयत पुत्रं मैऽवधीरिति स यज्ञवेशसं कृत्वा प्रासहा
सोममपिबत् तस्य यदत्यशिष्यत तत्त्वष्टाहवनीयमुप प्रावर्तयथ-
स्वाहेन्द्रशत्रुवर्धस्वेति स यावदूर्ध्वः पराविष्यति तावति स्वयमेव
व्यरमत् यदि वा तावत्प्रवृण- (३६)

मासीद्यदि वा तावदध्यग्रेरासीथस सम्भवन्नग्नीषोमावभि
समंभवथ्म इपुमात्रमिषुमात्रं विष्वंडुवर्धत् स इमाँलोकानवृणोद्य-
दिमाँलोकानवृणोत् तद्वृत्रस्य वृत्रत्वं तस्मादिन्द्रोऽविभेदपि त्वष्टा
तस्मै त्वष्टा वज्रमसिश्वत् तपो वै स वज्रं आसीत् तमुद्यन्तु
नाशक्रोदथ वै तर्हि विष्णु- (३७)

रन्या देवतांसीथसोऽब्रवीद्विष्णवेहीदमा हरिष्यावो
येनायमिदमिति स विष्णुस्त्रेधाऽऽत्मानं वि न्यंधत्त पृथिव्यां
तृतीयमन्तरिक्षे तृतीयं दिवि तृतीयमभिपर्यावर्ताङ्गविभेद्यत्पृथिव्यां

तृतीयमासीत् तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छुद्विष्पवंनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं (३८)

मयि वीर्यं तत्ते प्र दांस्यामीति तदस्मै प्रायच्छुत् तत् प्रत्यंगृह्णादधा मेति तद्विष्णवेति प्रायच्छुत् तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दंधात्विति यदन्तरिक्षे तृतीयमासीत् तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छुद्विष्पवंनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हारस्ति वा इदं (३९)

मयि वीर्यं तत्ते प्र दांस्यामीति तदस्मै प्रायच्छुत् तत्प्रत्यंगृह्णाद द्विर्मधा इति तद्विष्णवेति प्रायच्छुत् तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दंधात्विति यद्विवि तृतीयमासीत् तेनेन्द्रो वज्रमुदयच्छुद्विष्पवंनुस्थितः सोऽब्रवीन्मा मे प्र हार्येनाह- (४०)

मिदमस्मि तत्ते प्र दांस्यामीति त्वी(३) इत्यब्रवीथसन्धान्तु सं दंधावहै त्वामेव प्र विशानीति यन्मां प्रविशेः किं मां भुञ्या इत्यब्रवीत् त्वामेवेन्द्रीयं तव भोगाय त्वां प्र विशेयमित्यब्रवीत्तं वृत्रः प्राविशदुदरं वै वृत्रः क्षुत्खलु वै मनुष्यस्य भ्रातृव्यो य - (४१)

एवं वेद हन्ति क्षुधं भ्रातृव्यं तदस्मै प्रायच्छुत् तत्प्रत्यंगृह्णात् त्रिर्मधा इति तद्विष्णवेति प्रायच्छुत् तद्विष्णुः प्रत्यंगृह्णादस्मास्विन्द्रं इन्द्रियं दंधात्विति यत् त्रिः प्रायच्छुत् त्रिः प्रत्यंगृह्णात् तत् त्रिधातोऽस्त्रिधातुत्वं यद्विष्णुरन्वतिष्ठत् विष्णवेति प्रायच्छुत्

तस्मा॑दैन्द्रावैष्णवः हुविर्भवति यद्वा इुदं किं च तदस्मै
तत्प्रायच्छुद्दचः सामानि॒ यजू॑षि सुहसुं वा अस्मै॒ तत्प्रायच्छुत्
तस्मा॑थसुहस्रदक्षिणम्॥ (४२)

प्रवृणं विष्णुर्वा इुदमिदमुं यो भवत्येकविशतिश्च॥७॥ [१२]

देवा॑ वै राजुन्या॑ज्ञायंमानादविभयुस्तमन्तरेव सन्तं दाम्ना॑
उपौभन्स्स वा एुषोऽपोब्धो जायते यद्राजुन्यो॑ यद्वा एुषोऽपंपोब्धो॑
जायेत वृत्रान्धश्श्रेर्द्यं कामयेत राजुन्यमनंपोब्धो जायेत
वृत्रान्धश्श्रेर्दिति॑ तस्मा॑ एुतमैन्द्राबारहस्पत्यं चरुं निर्वपेदैन्द्रो॑ वै
राजुन्यो॑ ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनुं दाम्नोऽपोभनान्मुञ्चति हिरण्मयं
दामुं दक्षिणा साक्षादेवैनुं दाम्नोऽपोभनान्मुञ्चति॥ (४३)

एनुं द्वादश च॥१॥ [१३]

नवौनवो भवति जायमानोऽहाँ॑ केतुरुषसामेत्यग्रे॑। भागं
देवेभ्यो॑ वि दधात्यायन्न चन्द्रमा॑स्तिरति दीर्घमायुः॑। यमादित्या॑
अ॒शुमा॑प्याययन्ति॑ यमक्षितमक्षितयुः॑ पिबन्ति। तेन नो॑
राजा॑ वरुणो॑ बृहस्पतिरा॑ प्याययन्तु भुवनस्य गोपाः। प्राच्या॑
दिशि त्वमिन्द्रासि॑ राजोतोदी॑च्यां वृत्रहन्वृत्रहाऽसि॑। यत्र॑ यन्ति॑
स्रोत्यास्त- (४४)

ज्ञितं तै॑ दक्षिणतो॑ वृषभं एधि॑ हव्यः। इन्द्रो॑ जयाति॑ न परा॑
जयाता॑ अधिराजो॑ राजसु॑ राजयाति। विश्वा॑ हि भूयाः॑ पृतना॑

अभिष्ठीरुपसद्यो नमस्यो यथाऽसंत्। अस्येदेव प्र रिंरिचे महित्वं
दिवः पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात्। स्वराडिन्द्रो दम आ विश्वगूर्तः
स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय। अभि त्वा शूर नोनुमोऽदुर्घा इव धेनवः।
ईशान- (४५)

मस्य जगतः सुवर्द्धशमीशानमिन्द्र तस्थुषः। त्वामिद्धि
हवामहे साता वाजस्य कारवः। त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां
काष्ठास्वर्वतः। यद्यावं इन्द्र ते शतः शतं भूमीरुत स्युः। न त्वा
वज्रिन्थस्त्रुः सूर्या अनु न जातमंष्ट रोदसी। पिबा सोममिन्द्र
मन्दतु त्वा यं तै सुषावं हर्यश्वाद्रिः। (४६)

सोतुर्बहुभ्याः सुयतो नार्वा। रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रै सन्तु
तुविवाजाः। क्षुमन्तो याभिर्मदैम। उदग्ने शुचयस्तव वि ज्योतिषोदु
त्यं जातवेदसः सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य। शोचिष्केशं
विचक्षण। चित्रं देवानामुदंगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्ने:। आ-
प्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षः सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषः- (४७)

श्रा विश्वे देवा ऋतावृधं ऋतुभिरहवनश्रुतः। जुषन्तां युज्यं
पयः। विश्वे देवाः शृणुतेमः हवं मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष। ये
अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन्बुरुहिषि मादयध्वम्॥ (४८)

तदीशानुमदिस्तस्थुषिल्लशब्दः॥ ५॥———————[१४]

देवा मनुष्या देवासुरा अंब्रवन्देवासुरास्तेषाङ्गायत्री प्रजापतिस्ता यत्राग्ने गोभिश्वित्रया मारुतन्देवा

वसव्या अग्ने मारुतमिति देवां वसव्या देवाः शर्मण्यास्त्वष्टा हुतपुत्रो देवा वै राजन्यान्नवोनवश्चतुर्दशा॥१४॥
 देवा मनुष्याः प्रजां पशून्देवां वसव्याः परिदुध्यादिदमस्युष्टाचत्वारिंशत्॥४८॥
 देवा मनुष्यां मादयध्वम्॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां द्वितीयकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः
 समाप्तः॥२-४॥